

Kirjallisuutta – Litteratur

Näkökulmia muisteltuun, esitettyyn, kaivattuun ja elettyyn maaseutuun

PÖYSÄ, VILLE; RISTANIEMI, HELENA; JULKUNEN, LAURI & VEHKALAHTI, KAISA (2025; toim.) *Monikerroksinen maaseutu: arki, muistot ja mielikuvat*. Gaudeamus, Helsinki.

Monikerroksinen maaseutu kokoaa yhteen kulttuurintutkimuksen, perinteentutkimuksen, historian tutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden näkökulmia suomalaiseen maaseutuun. Maaseutu nähdään moninaisena, kerrostuneena tilana, mikä näkyy myös teoksen rakenteessa, kun eri luvut kertovat erilaisia kertomuksia erilaisista maaseuduista. Maaseutua lähestytään elettyinä tilana mutta toisaalta myös muisteltuina ja kerrottuna. Toimitetussa teoksessa on kolme osaa, joista ensimmäisessä tarkastellaan maaseudun ja sen merkitysten muuttumista ajassa 1900-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvulla. Toisessa osassa tarkastellaan elämää maaseudulla erilaisissa suhteissa rakentuvana, ja kiinnostuksen kohteina ovat kylien turvallisuustoiminta, traktorit ja metsät. Kolmannessa osassa käsitellään maaseudulta lähtemistä ja sinne palaamista ja maaseutupaikkojen merkitystä ihmisille.

Ensimmäisen osan avaa Pertti Rannikon luku siitä, miten syrjäisellä maaseudulla sijaitsevat kylät ja niitä kokova yhteisöllisyys ovat muuttuneet sotien jälkeiseltä ajalta alkaen. Rannikko käyttää Doreen Massey'n toimintatilan käsitettä ja pyrkii ymmärtämään, miten kylät rakentuvat ja elävät uuden ja vanhan vuorovaikutuksessa ja ihmisten ja ajatusten liikkeessä. Luku haastaa ajattelemaan kyliä muunakin kuin esimerkiksi supistuvina asutuskeskittyminä tai asukkaiden paikallisyhteisöinä, ja hahmottelee syrjäisten kylien erilaisia nykyhetken merkityksiä: kyliä alkutuotannon paikkoina, omavaraisen elämäntyylin mahdollistajina, idyllisinä asumis- ja lomailuympäristöinä ja muisteltuina, esimerkiksi suvun tarinaa kokoavina paikkoina.

Kaisa Vehkalahti puolestaan kirjoittaa työstä keskeisenä osana maaseudun ja maaseudulle kuulumisen muistelua vuosina 1940–1955 syntyneiden omaelämäkerrallisissa kirjoituskutsuvastauksissa. Vaikka muistelijat ovat pitkälti eläneet aikuisikänsä kaupungeissa, muistot erityisesti lapsuuden ja nuoruuden työnteosta tuntuvat edelleen jäsentävän heidän kokemuksiinsa maaseudusta. Vehkalahtien luvussa onkin kiinnostavaa, miten muisteltu ja osin haikeudella kaivattu maaseutu rakentuu suhteessa arkiseen työhön, kuten heinänteekoon, ja työnteko kietoutuu myös maaseutuun materi-

aalisena ja aistittuna ympäristönä: muistojen maaseutu on esimerkiksi ”isän korpeen raivaamia peltoja”, ”viljakuivurin hurinaa” ja ”ohranniiton tuoksua”.

Ensimmäisen osan kaksi viimeistä lukua käsittelevät maaseudun esittämistä ja kuvaamista populaarikulttuurissa ja mainonnassa. Ensin Hannu Salmi pohtii, miten maaseutua, suhdetta maaseutuun ja kaupungistumista on esitetty suomalaisessa populaarimusiikissa erityisesti 1960–1970-luvuilla. Kappaleissa sanoitetaan idyllisen maaseutuympäristön ääniä ja yhteisöllisyyttä ja toisaalta kokemuksia peltojen pakeutumisesta ja kaupunkiin päättämisestä. Salmi taustoittaa tarkasteluaan esimerkiksi sanoittajien (maaseutu)kotipaikoilla. Tarkastelussa limittyvätkin nostalgisesti muistellun tai fiktiivisen maaseudun representaatiot ja ”todellisen” suomalaisen maaseudun etsiminen lauluryiikasta, vaikka Salmen näkökulma on erityisesti siitä, miten laulut ehkä ovat ilmentäneet aikansa ihmisten kokemuksia.

Taija Kaarlenkaski kirjoittaa maaseudun ja erityisesti maaseutumaisen esittämisen maidon markkinoinnissa 1960-luvulta alkaen. Mainonnassa on hyödynnetty mielikuvia maaseudun puhtaudesta ja aitoudesta, idyllistä, osin vanhanaikaista maatalous- ja maidontuotantokuvastoa, ja toisinaan lehmä maidon suomalaisen ja ”puhtaan” alkuperän ilmentäjinä. Viime aikoina mainontakuvastossa on pyritty esittämään ”autenttista” maidontuotannon arkea, kuten moderneja navettoja ja myös pilvistä säätä. Kaarlenkaski osoittaa, kuinka markkinoidessaan maitoa mainokset ja esitteet samalla rakentavat ja uusintavat käsityksiä suomalaisesta maaseudusta. Sekä Salmen että Kaarlenkasken luvut haastavat pohtimaan, miten henkilökohtaiset ja kulttuuriset käsitykset maaseudun nykyhetkestä ja menneisyydestä rakentuvat suhteessa erilaisiin mediarepresentaatioihin ja niiden intresseihin.

Teoksen toisessa osassa käsitellään sitä, miten maaseutu muotoutuu toimintaympäristönä erilaisissa suhteissa. Maarit Sireni ja Mari Kattilakoski tarkastelevat arjen turvallisuutta Pohjois-Karjalassa, kylien turvallisuustoimintaa ja sen edellytyksiä edistää turvallisuutta ja turvallisuuden kokemusta. Kyläturvallisuustoiminnalla voidaan lisätä tietoja ja taitoja, hankkia kyliin turvallisuutta tuovia välineitä, kuten sydäniskureita, ja rakentaa yhteisöllisyyttä, joka voi helpottaa huolia ja yksinäisyyttä. Toiminta kuitenkin edellyttää sekä aktiivisia vapaaehtoisia toimijoita että yhteiskunnan resurs-

seja, kuten hankkeiden ja viranomaisten tukea, eikä se pysty vastaamaan moniin maaseutu ympäristöjen haasteisiin, kuten palveluiden ja viranomaisten etäntymiseen. Sirenin ja Kattilakosken luvussa Pohjois-Karjalan maaseudun materiaalisien ympäristön elementit, kuten etäisyydet ja raja, ja yhteiskunnalliset päätökset, kuten palveluiden vähentäminen, nivoutuvat yhteen maalla eletyn arjen sekä turvallisuuden ja turvattomuuden tunteiden kanssa.

Ville Pöysä ja Helena Ristaniemi huomasivat haastattellessaan 1980–1990-luvuilla syntyneitä heidän lapsuudestaan ja nuoruudestaan maaseudulla, että traktorit jäsenivät haastateltujen muistoissa arkea, toiminnan kokemuksina ja sukupuolen rakentumista. Traktorit esimerkiksi osallistuivat poikien ja miesten verkoston muovaamiseen, kun poikia otettiin lapsesta asti mukaan traktorilla tehtäviin töihin. Traktorit olivat mukana tuottamassa poikien etuoikeuksia esimerkiksi silloin, kun tyttöjä ei otettu työskentelemään ”liian isojen koneiden” kanssa. Pöysän ja Ristaniemen luvussa muisteltu elämä maaseudulla muovautuu siis vuorovaikutuksessa ei-inhimillisten toimijoiden, traktoreiden, kanssa.

Reetta Karhunkorva ja Leena Paaskoski puolestaan tarkastelevat metsänomistajien metsälle antamia yksilöllisiä ja kulttuurisia merkityksiä ja erottelevat kolme metsäsuhdetta, joista ensimmäisessä korostuu metsä perittyinä, usein suvun tai lapsuuden kotipaikkaan liittyvänä, toisessa metsä elantona ja metsän talousarvojen ehdoilla toimiminen, ja kolmannessa metsäluonnon kokeminen, aistiminen ja arvostaminen. Luvussa näkyy se, miten suhde paikkaan voi rakentua suhteessa moniin asioihin: esimerkiksi itse kehollisesti koettuun tuttuun metsään äänineen ja lajeineen, yhteiskunnallisiin keskusteluihin talousmetsien hyötykäytöstä tai omiin lapsuusmuistoihin ja perhesuhteisiin, kun metsää on peritty esimerkiksi omalta isältä.

Teoksen kolmannen osan maaseudulle lähtemisestä, palaamisesta ja paikkasuhteista aloittaa Maria Vanha-Similän luku siitä, miten (perhe)valokuvat voivat ilmentää maaseutusuhdetta. Vanha-Similän luku osoittaa kiinnostavasti, miten menneisyyden paikat voivat elää valokuvissa osana henkilökohtaisia ja suvun tarinoita. Toisaalta suhde maaseutuun näyttää rakentuvan vahvasti kokemukselle sukupolvien ketjusta: vanhempien, isovanhempien ja sisarusten kanssa jaetuista muistoista maaseudulla ja toisaalta toiveesta, että lapset ja lapsenlapset osaisivat myös arvostaa maaseutua.

Seuraavassa luvussa näkökulma palaa vahvemmin 2020-luvun maaseutuun. Mari Käyhkö ja Päivi Armila kirjoittavat siitä, miten syrjäiseltä maalaispaikkakunnalta lähteneet nuoret naiset kokevat vanhan kotipaikkansa. Kotikunta maaseudulla näyttäytyy menneisyyden paikkana, sillä vaikka sen luontoa, hämääryyttä ja

hiljaisuutta ja siellä opittuja käytännön taitoja arvostetaan, sieltä on haluttu lähteä pois eikä sinne aiota palata. Negatiivisena koetaan esimerkiksi hierarkkinen, naisten vapautta rajoittava sukupuolikulttuuri ja ahdistava juoruilukulttuuri, jonka mahdollistaa se, että kaikki tuntevat toisensa. Pois lähtemisen ajatellaan mahdollistavan omien toiveiden toteutumisen ja omannäköisen elämän.

Helena Ruotsala käsittelee luvussaan pohdittua, haaveiltua ja toteutettua paluumuuttoa Kittilään. Monipaikkainen suhde entiseen ja joidenkin kohdalla myös nykyiseen kotipaikkaan ilmenee tekstissä esimerkiksi vierailuina ja loma-ajan asumisena, säilyvinä ihmissuhteina ja (entiseen) kotipaikkaan kiinnittyvänä identiteettinä. Paluumuutto voi kiinnittyä esimerkiksi elämänmuutokseen, työpaikan vaihtoon tai pohjoisen luonnon kaipuuseen. Kiinnostavia yksityiskohtia on esimerkiksi erään paluumuuttajan kokemus siitä, että muualla ei pysty hengittämään kunnolla, sekä Ruotsalan käsittelemät toiveet ja pohdinnat siitä, minne kukin haluaa tulla haudatuksi – mihin monipaikkainen elämä pysähtyy kuoleman jälkeen?

Teoksen päättää Anni Rannikon luku, jossa tarkastellaan elämää nykyhetken maaseudulla. Rannikko kirjoittaa siitä, miten seksuaalivähemmistöön kuuluvan eletty arki merkityksellistää maaseutua tilana erilaisilla, moniulotteisilla ja ristiriitaisillakin tavoilla. Mieli-kuvissa ja kulttuurisessa kuvastossa maaseutu saatetaan kuvitella heteroseksuaaliseksi tilaksi ja seksuaali- ja sateenkaarivähemmistöt kuvitellaan kaupunkeihin. Oma sateenkaareva arki maaseudulla saattaa jättää näkyvämmäksi heteronormatiivisten oletusten alle tai törmätä ennakkoluuloihin. Toisaalta esimerkiksi sateenkaarilippujen avulla voidaan haastaa oletuksia maaseudusta heteroseksuaalisena tilana ja tuottaa kuulumisen kokemuksia. Rannikon luvussa näkyy koko teoksen tavoite lähestyä maaseutua moniulotteisena ja kerrostuneena: maaseutupaikka voi olla monia asioita myös siellä asuvalle ihmiselle, ja elämä maaseudulla ja kuvitelmat siitä, millaisia ihmisiä maaseudulla asuu ja millaista elämää siellä eletään, voivat muovata toisiinsa.

Monikerroksinen maaseutu esittelee lupauksensa mukaisesti erilaisia näkökulmia maaseutuun ja piirtää näin näkyviin 1900- ja 2000-luvun suomalaista maaseutua monikerroksisena. Teoksessa ei pyritä määrittelemään maaseutua, vaan sen moninaiset aiheet haastavat lukijaa näkemään maaseutua monipuolisemmin.

KATARIINA KOTILA
Karjalan tutkimuslaitos,
Itä-Suomen yliopisto